

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Sl. No. : 115884 022(GHE)

(March, 2019)

Time : 3 Hours]

[Maximum Marks : 100

સૂચનાઓ :

- 1) આ પ્રશ્નપત્રમાં કુલ 5 પાંચ વિભાગ અને 48 પ્રશ્નો છે.
- 2) બધાજ પ્રશ્નો ફરજિયાત છે. વિકલ્પો આંતરિક છે.
- 3) પ્રશ્નની સામે લખેલ અંક ગુણ દર્શાવે છે.
- 4) પ્રશ્નની સૂચના પ્રમાણે જ જવાબ લખવા.
- 5) નવો વિભાગ નવા પાના પર લખવો.

વિભાગ - A

- નીચે આપેલ પ્રશ્નક્રમાંક 1 થી 10 હેતુલક્ષી પ્રકારના પ્રશ્નો છે. આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ (A, B, C, D) પસંદ કરી જવાબ લખો. દરેક પ્રશ્નનો 1 ગુણ છે. [10]

- 1) આર્થિક વિકાસનો સાચો માપદંડ કયો છે ?
(A) રાષ્ટ્રીય આવકમાં વધારો (B) સાક્ષરતામાં વધારો
(C) બેરોજગારીમાં ઘટાડો (D) માથાદીઠ આવકમાં વધારો
- 2) ઈ.સ. 2014 માં નોર્વેનો માનવ વિકાસ આંક કેટલો હતો ?
(A) 0.944 (B) 0.609
(C) 0.984 (D) 0.914
- 3) “વાસ્તવિક આવક કરતાં નાણાંકીય આવક વધારે ઝડપી વધે તેને કુગાવો કહે છે” - આ વ્યાખ્યા કોણે આપી છે ?
(A) લર્નર (B) કેઈન્સ
(C) પીગુ (D) માર્શલ

- 4) ભારતની મધ્યસ્થ બેંક કયા નામે ઓળખાય છે?
- (A) સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (B) રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા
(C) બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (D) જનરલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા
- 5) તેદુલકર સમિતિની ભલામણો મુજબ વર્ષ 2011-12 માટે શહેરી ક્ષેત્રોની ગરીબી રેખા નક્કી કરવા કેટલા રૂપિયા નક્કી કર્યા છે ?
- (A) 816 (B) 916
(C) 1000 (D) 2000
- 6) બેરોજગારીનો ખ્યાલ કોના સંદર્ભમાં સમજાવવામાં આવે છે ?
- (A) ગરીબી (B) વસ્તી
(C) શિક્ષણ (D) સક્રિય શ્રમના પુરવઠા
- 7) વિશ્વમાં સૌથી વધુ વસ્તી ધરાવતા દેશોમાં ભારત કયા ક્રમે આવે છે ?
- (A) બીજા (B) ત્રીજા
(C) પ્રથમ (D) ચોથા
- 8) NABARD ની સ્થાપના કયા વર્ષમાં થઈ ?
- (A) 1982 (B) 1972
(C) 1992 (D) 1952
- 9) ભારત સરકારે કઈ પંચવર્ષીય યોજના ખેતી ક્ષેત્રના વિકાસ માટે બનાવી હતી ?
- (A) બીજી (B) પાંચમી
(C) ચોથી (D) પ્રથમ

- 10) વર્ષ દરમિયાન દેશની ભૌતિક અને અભૌતિક ચીજોની આયાત-નિકાસનું મૂલ્ય દર્શાવતા સરવૈયાને શું કહે છે ?
- (A) વેપારતુલા (B) હૂડિયામણ દર
(C) લેણદેણતુલા (D) વેપારનું કદ

વિભાગ - B

- નીચે આપેલા પ્રશ્ન ક્રમાંક 11 થી 20 પ્રશ્નોના જવાબ એક-બે વાક્યમાં આપો. દરેક પ્રશ્નનો 1 ગુણ છે.

[10]

- 11) જ્યારે માહિતીને સતત આવૃત્તિમાં દર્શાવવી હોય ત્યારે શું દોરવામાં આવે છે ?
- 12) જીવનની ભૌતિક ગુણવત્તા આંકની રજૂઆત કોણે કરી છે ?
- 13) રિવર્સ રેપોરેટ એટલે શું ?
- 14) વિશ્વમાં સૌ પ્રથમ સ્થપાયેલ બેંકનું નામ જણાવો.
- 15) નિરપેક્ષ ગરીબ કોને કહેવાય ?
- 16) ઈ.સ. 2011 માં ગુજરાતમાં દર 1000 પુરુષોએ સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ કેટલું હતું ?
- 17) રોકડિયો પાક એટલે શું ?
- 18) લેણદેણની તુલામાં પુરાંત છે એમ ક્યારે કહેવાય ?
- 19) હૂડિયામણ દર એટલે શું ?
- 20) KRIBHCO એ કયા પ્રકારના ઉદ્યોગોનું ઉદાહરણ છે ?

■ નીચેના 21 થી 34 સુધીના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં ઉત્તર લખો. દરેકના 2 ગુણ છે. [28]

- 21) આકૃતિના પ્રકાર જણાવો.
- 22) કમ્પ્યુટર ટેકનોલોજીના ઉપયોગ અંગેના ભયસ્થાનો જણાવો.
- 23) રાષ્ટ્રીય આવકના નિર્દેશકની કોઈપણ બે મર્યાદાઓ ટૂંકમાં સમજાવો.
- 24) કુળાવાના લક્ષણો જણાવો.
- 25) સાટા પ્રધાનો અર્થ આપી તેની મુખ્ય મર્યાદાઓના માત્ર મુદ્દા જણાવો.
- 26) 'મધ્યસ્થ બેંક એ સરકારની બેંક છે.' - સમજાવો.
- 27) ગરીબીનો આધુનિક અભિગમ સમજાવો.

અથવા

પ્રધાનમંત્રી જનધન યોજનાનો હેતુ જણાવો.

- 28) ઘર્ષણજન્ય બેરોજગારીનો અર્થ અને ઉદાહરણ આપો.
- 29) પ્રધાનમંત્રી કૃષિ સિંચાઈ યોજના ક્યારે અને કયા ઉદ્દેશથી શરૂ કરવામાં આવી ?
- 30) "કૃષિ ભારતીય અર્થતંત્રની કરોડરજૂ સમાન છે." - સમજાવો.
- 31) હરિયાણી ક્રાંતિ એટલે શું ?
- 32) આંતરિક વેપાર અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારનો અર્થ આપો.
- 33) વિશિષ્ટ આર્થિક વિસ્તાર એટલે શું ?

અથવા

નાનો પાયાના ઉદ્યોગો વિકેન્દ્રીકરણમાં કઈ રીતે ઉપયોગી છે ?

34) શહેરીકરણની વ્યાખ્યા આપો.

વિભાગ - D

■ નીચે આપેલા પ્રશ્નક્રમાંક 35 થી 43 સુધીના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ આપો. દરેક પ્રશ્નના 3 ગુણ છે.

[27]

35) આકૃતિ અને આલેખ દોરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો જણાવો.

અથવા

અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં ઈન્ટરનેટ ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ સમજાવો.

36) નાણાંના કાર્યો સમજાવો.

37) વેપારી બેંકની શાખા સર્જનની કામગીરી ઉદાહરણ સહિત સમજાવો.

અથવા

ભારતીય રિઝર્વ બેન્કની નાણાંકિય નીતિના ગુણાત્મક સાધનો પર નોંધ લખો.

38) ગરીબીના સામાજિક કારણો સમજાવો.

39) ગરીબીના કોઈપણ ત્રણ નિર્દેશકો ચર્ચો.

40) ભારતમાં નીચા મૃત્યુદરના કારણો સમજાવો.

41) ભારતમાં ખેત ઉત્પાદકતા વધારવાના કોઈપણ ત્રણ સંસ્થાકીય સુધારાઓ ચર્ચો.

અથવા

પાકની ફેરબંદલી સમજાવો.

42) વિદેશ વેપારના કોઈપણ ત્રણ કારણો ચર્ચો.

43) શિક્ષણનું મહત્વ જણાવો.

વિભાગ - E

- નીચે આપેલા પ્રશ્નક્રમાંક 44 થી 48 સુધીના પ્રશ્નોના વિસ્તારપૂર્વક જવાબ આપો. દરેક પ્રશ્નના 5 ગુણ છે.

[25]

44) આર્થિક વૃદ્ધિ અને આર્થિક વિકાસનો અર્થ આપી તે બંને વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ કરો.

45) ભારતમાં ઉદ્ભવતી બેરોજગારીના કોઈપણ પાંચ કારણો વિગતે સમજાવો.

અથવા

ભારતમાં બેરોજગારીની સમસ્યા હલ કરવાના કોઈપણ પાંચ ઉપાયો વિગતે સમજાવો.

46) ભારતીય અર્થતંત્રમાં ઉદ્યોગોના મહત્વના સંદર્ભમાં કોઈપણ પાંચ મુદ્દાઓ સમજાવો.

47) સ્થળાંતરનો અર્થ આપી સ્થળાંતરની નકારાત્મક અસરો સમજાવો.

અથવા

શહેરીકરણની હકારાત્મક અસરો સમજાવો.

48) नीचे आधेरी आंकडाकीय माहलतीने संलुभाकृतीमां रजू करी तेनुं विश्लेषण करो.

वर्ष	1971	1981	1991	2001	2011
भारतमां वस्ती (करोडमां)	55	68	85	103	121

नोंध : अंधजन विद्यार्थीओ माटे सूचना : अंधजन विद्यार्थीओ ओ मात्र विश्लेषण करवुं.

Seat No.:

--	--	--	--	--	--	--

Sl. No.:

022(H)

(March, 2019)

Time : 3 Hours]

[Maximum Marks : 100

सूचनाएँ :

- 1) इस प्रश्नपत्र में कुल पाँच विभाग हैं और 48 प्रश्न हैं।
- 2) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं। विकल्प आंतरिक हैं।
- 3) प्रश्न के दाहिनी ओर अंक दिए गए हैं।
- 4) प्रश्न के साथ दी गई सूचना के अनुसार ही उत्तर लिखिए।
- 5) प्रत्येक विभाग नए पन्ने पर लिखिए।

विभाग -A

- नीचे दिए गए प्रश्न क्रमांक 1 से 10 हेतुलक्षी प्रकार के प्रश्न हैं। दिए गए विकल्पों में से सही विकल्प (A, B, C, D) पसंद करके जवाब लिखिए। प्रत्येक प्रश्न के लिए 1 अंक है :

[10]

- 1) आर्थिक विकास का सही मापदण्ड कौन सा है?
  - (A) राष्ट्रीय आय में वृद्धि
  - (B) साक्षरता में वृद्धि
  - (C) बेरोजगारी में कमी
  - (D) प्रतिव्यक्ति आय में वृद्धि
- 2) ई. सन् 2014 में नॉर्वे का मानव विकास अंक कितना था?
  - (A) 0-944
  - (B) 0-609
  - (C) 0-984
  - (D) 0-914

- 3) "वास्तविक आय की तुलना में मौद्रिक आय तेजी से बढ़े तो उसे मुद्रास्फीति कहते हैं"। यह व्याख्या किसने दी?
- (A) लर्नर
(B) केइन्स
(C) पिगु
(D) मार्शल
- 4) भारत की मध्यस्थ बैंक किस नाम से जानी जाती है?
- (A) स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
(B) रिज़र्व बैंक ऑफ इंडिया
(C) बैंक ऑफ इंडिया
(D) जनरल बैंक ऑफ इंडिया
- 5) तेन्दुलकर समिति की सिफारिश के अनुसार वर्ष 2011-12 के लिए शहरी क्षेत्रों की गरीबी रेखा निश्चित करने के लिए कितने रुपए निश्चित किए गए हैं?
- (A) 816
(B) 916
(C) 1000
(D) 2000
- 6) बेरोजगारी की संकल्पना किसके सन्दर्भ में समझी जाती है?
- (A) गरीबी
(B) जनसंख्या
(C) शिक्षण
(D) श्रम की सक्रिय आपूर्ति
- 7) सबसे अधिक जनसंख्या वाले देशों में भारत का स्थान कौन सा है?
- (A) दूसरा
(B) तीसरा
(C) पहला
(D) चौथा

- 8) नाबार्ड (NABARD) की स्थापना कौन से वर्ष में की गई?
- (A) 1982
(B) 1972
(C) 1992
(D) 1952
- 9) भारत सरकार ने कौन सी पंचवर्षीय योजना कृषि क्षेत्र के विकास के लिए बनाई थी?
- (A) दूसरी
(B) पाँचवी
(C) चौथी
(D) पहली
- 10) वर्ष दौरान देश की भौतिक एवं अभौतिक चीजों के आयात-निर्यात मूल्य को दर्शाने वाले हिसाबी पत्रक को क्या कहा जाता है?
- (A) व्यापार तुला
(B) विनिमय दर
(C) लेन-देन की तुला
(D) व्यापार का-कद

विभाग - B

- नीचे दिए गए प्रश्न क्रमांक 11 से 20 प्रश्नों के जवाब एक-दो वाक्यों में दीजिए।
प्रत्येक प्रश्न के लिए 1 अंक है :

[10]

- 11) जब जानकारी को सतत आवृत्ति में दर्शाया हो, तो क्या बनाया (दोरा) जाता है?
- 12) जीवन की भौतिक गुणवत्ता अंक किसने प्रस्तुत किया?
- 13) 'रिवर्स रेपोरेट' अर्थात् क्या?

- 14) विश्व में सर्वप्रथम स्थापित बैंक का नाम बताइए।
- 15) निरपेक्ष गरीब किसे कहा जाता है?
- 16) ई. सन् 2011 में गुजरात में प्रति हजार पुरुषों पर स्त्रियों का प्रमाण कितना था?
- 17) नकद फसल से आप क्या समझते हैं?
- 18) लेन-देन की तुला पुरान्त में है, ऐसा कब कहा जाता है?
- 19) 'विनिमय दर' अर्थात् क्या?
- 20) कृभको (KRIBHCO) किस प्रकार के उद्योगों का उदाहरण है?

विभाग - C

- निम्नलिखित 21 से 34 तक के प्रश्नों के संक्षिप्त में उत्तर दीजिए। प्रत्येक प्रश्न के लिए 2 अंक हैं :

[28]

- 21) आकृति के प्रकार बताइए।
- 22) कम्प्यूटर टेक्नॉलाजी के उपयोग से संबंधित भय स्थान बताइए।
- 23) राष्ट्रीय आय के निर्देशक की कोई भी दो मर्यादाएँ संक्षिप्त में समझाइए।
- 24) मुद्रास्फीति के लक्षण बताइए।
- 25) वस्तुविनिमय प्रथा की परिभाषा देकर उसकी मुख्य मर्यादा के सिर्फ मुद्दे बताइए।
- 26) "मध्यस्थ बैंक सरकार की बैंक है"— समझाइए।
- 27) गरीबी का आधुनिक अभिगम समझाइए।

अथवा

प्रधानमंत्री जनधन योजना के उद्देश्य बताइए।

- 28) घर्षणजन्य बेरोजगारी का अर्थ एवं उदाहरण दीजिए।
- 29) प्रधानमंत्री कृषि सिंचाई योजना कब एवं किस उद्देश्य से शुरू की गई है?
- 30) "कृषि भारतीय अर्थतंत्र में रीढ़ की हड्डी के समान है!" — समझाइए।
- 31) 'हरित क्रान्ति' से क्या अभिप्राय है?
- 32) आन्तरिक एवं विदेश व्यापार का अर्थ दीजिए।
- 33) 'विशिष्ट आर्थिक विस्तार' से आप क्या समझते हैं?

अथवा

'छोटे पैमाने के उद्योग विकेन्द्रीकरण में किस प्रकार उपयोगी हैं?' — समझाइए।

- 34) शहरीकरण की व्याख्या कीजिए।

विभाग - D

- नीचे दिए गए प्रश्न क्रमांक 35 से 43 तक के प्रश्नों के मुद्दासर उत्तर लिखिए।
प्रत्येक प्रश्न के लिए 3 अंक हैं :

[27]

- 35) आकृति एवं आलेख बनाते समय ध्यान में रखने योग्य बातें बताइए।

अथवा

अर्थशास्त्र के अध्ययन में इन्टरनेट की उपयोगिता समझाइए।

- 36) मुद्रा के कार्यों को समझाइए।
- 37) व्यापारी बैंक की साख सर्जन की प्रक्रिया उदाहरण सहित समझाइए।

अथवा

भारतीय रिज़र्व बैंक की मौद्रिक नीति के गुणात्मक साधनों पर टिप्पणी लिखिए।

- 38) गरीबी के सामाजिक कारण समझाइए।
39) गरीबी के कोई तीन निर्देशक समझाइए।
40) भारत में निम्न मृत्युदर के कारणों को समझाइए।
41) भारत में कृषि उत्पादकता में वृद्धि करने के लिए कोई तीन संस्थाकीय सुधारों की चर्चा कीजिए।

अथवा

फसल की अदला-बदली को समझाइए।

- 42) विदेश व्यापार के कोई तीन कारणों की चर्चा कीजिए।
43) 'शिक्षा का महत्त्व' समझाइए।

विभाग - E

- नीचे दिए गए प्रश्न क्रमांक 44 से 48 तक के प्रश्नों के विस्तारपूर्वक उत्तर दीजिए।
प्रत्येक प्रश्न के लिए 5 अंक हैं :

[25]

- 44) आर्थिक वृद्धि एवं आर्थिक विकास के अर्थ देकर दोनों के बीच अन्तर स्पष्ट कीजिए।
45) भारत में उद्भव होती बेरोजगारी के कोई पाँच कारणों को विस्तारपूर्वक समझाइए।

अथवा

भारत में बेरोजगारी की समस्या को हल करने के कोई पाँच उपायों को विस्तृतरूप में समझाइए।

- 46) भारतीय अर्थतंत्र में उद्योगों के महत्त्व के सन्दर्भ में कोई पाँच मुद्दों की चर्चा कीजिए।
47) स्थानांतरण का अर्थ देकर स्थानांतरण के नकारात्मक प्रभावों की चर्चा कीजिए।

अथवा

शहरीकरण के सकारात्मक प्रभावों की चर्चा कीजिए।

48) नीचे दर्शाई गई सांख्यिकीय जानकारी को स्तंभ आकृति में दर्शाकर विश्लेषण कीजिए :

वर्ष	1971	1981	1991	2001	2011
भारत की जनसंख्या (करोड़ में)	55	68	85	103	121

नोट : अंधजन विद्यार्थियों के लिए सूचना —
अंधजन विद्यार्थी मात्र विश्लेषण ही करेंगे।

Seat No.:

--	--	--	--	--	--	--

Sl. No. :

022(E)

(March, 2019)

Time : 3 Hours]

[Maximum Marks : 100

Instructions :

- 1) This question paper contains Five sections and 48 questions in total.
- 2) All questions are compulsory. Options are internal.
- 3) Figures to the right side indicate full marks for the questions.
- 4) Answer the questions according to the instructions.
- 5) Start a new section on a new page.

SECTION - A

- Select and write the correct alternative (A, B, C, D) from the options given below from questions 1 to 10. Each question carries 1 mark :

[10]

- 1) Which of the following is the real indicator of economic development?
  - (A) Increase in National Income
  - (B) Increase in literacy
  - (C) Decrease in unemployment
  - (D) Increase in Per Capita Income
- 2) What was the Human Development Index of Norway in 2014?
  - (A) 0.944
  - (B) 0.609
  - (C) 0.984
  - (D) 0.914

- 3) Who gave the following definition "Inflation is said to occur when monetary income rises faster than real income"?
- (A) Lerner
  - (B) Keynes
  - (C) Pigou
  - (D) Marshal
- 4) By which name is Central Bank of India known as _____ ?
- (A) State Bank of India
  - (B) Reserve Bank of India
  - (C) Bank of India
  - (D) General Bank of India
- 5) What amount of rupees are decided by Tendulkar Committee in the year 2011-12 for deciding poverty line in urban areas?
- (A) 816
  - (B) 916
  - (C) 1000
  - (D) 2000
- 6) The concept of unemployment is understood by which term?
- (A) Poverty
  - (B) Population
  - (C) Education
  - (D) Supply of active work force
- 7) In which rank India stands in high population countries in the world?
- (A) Second
  - (B) Third
  - (C) First
  - (D) Fourth

- 8) When was NABARD constructed?
- (A) 1982
(B) 1972
(C) 1992
(D) 1952
- 9) For the development of agriculture sector which 5-year plan was implemented by Government of India?
- (A) Second
(B) Fifth
(C) Fourth
(D) First
- 10) What is an accounting statement showing the value of imports and exports of tangible and intangible goods during a year known as _____.
- (A) Balance of Trade
(B) Exchange Rate
(C) Balance of Payment
(D) Size of Trade

SECTION - B

- All the questions from 11 to 20 should be answered in one-two sentences each. Each question carries 1 mark : [10]

- 11) How is statistical information of continuous frequency distribution represented?

- 12) Who presented the concept of physical quantity of life index?
- 13) What is Reverse Repo Rate?
- 14) Give the name of first bank established in the world.
- 15) Who is known as absolutely poor?
- 16) How much was the female population per 1000 male population in Gujarat in 2011?
- 17) What do you mean by Cash Crop?
- 18) "There is Surplus in the Balance of payment" – when will we say this?
- 19) What is meant by exchange rate?
- 20) KRIBHCO comes under which type of industries?

SECTION - C

- Answer the following questions from 21 to 34 in brief. Each question carries 2 marks :

[28]

- 21) State the different types of Diagrams.
- 22) Give the caution in using Computer Technology.
- 23) Explain any two limitations of National income as an indicator in brief.

- 24) State the characteristics of Inflation.
- 25) Define Barter system. Give only points of limitations of Barter system.
- 26) Explain "Central Bank is Banker to the Government".
- 27) Explain the modern approach of poverty.

OR

What are the objectives of Pradhan Mantri Jan Dhan Yojana?

- 28) Explain frictional unemployment with example.
- 29) When and with what objective Prime Minister Irrigation scheme was started?
- 30) Explain "Agriculture as the back bone of Indian Economy".
- 31) What is Green Revolution?
- 32) Give the meaning of Domestic / Inland and International Trade.
- 33) What is special economic zone?

OR

How small scale industries are useful in Decentralisation?
Explain.

- 34) Give the definition of Urbanisation.

SECTION - D

- Answer the following questions from 35 to 43 with a brief explanation. Each question carries 3 marks :

[27]

- 35) State the important aspects to be considered while drawing a diagram and a graph.

OR

Explain the usefulness of internet technology in the process of learning economics.

- 36) Discuss the functions of money.

- 37) Explain function of Commercial Bank as Credit Creation with example.

OR

Write a note on qualitative tools of monetary policy of Reserve Bank of India.

- 38) Explain social reasons of poverty.

- 39) Discuss any three indicators of poverty.

- 40) Explain causes of low death rate in India.

- 41) Explain any three institutional measures to increase agriculture productivity in India.

OR

Explain crop rotation.

- 42) Explain any three reasons for international trade.

- 43) State the importance of education.

SECTION - E

- Answer the following questions from 44 to 48 in detail. Each question carries 5 marks :

[25]

- 44) Give the meaning of economic growth and economic development and write the difference between them.
- 45) Describe any five causes of un-employment in India in detail.

OR

Explain any five measures to solve the problem of un-employment in India.

- 46) Discuss importance of industries in Indian economy (Any five points).
- 47) Give the meaning of migration and explain negative effects of migration.

OR

Discuss the positive effects of Urbanisation.

- 48) Represent and analyse the following data in a bar diagram :

Year	1971	1981	1991	2001	2011
Population in India (in crores)	55	68	85	103	121

Note : For Blind candidates —

Blind students have to do analysis only.

